

จากนิทรรศการ... สู่วเทศกาล “คู่มือปฏิบัติงานเทศกาลภาพถ่ายเชียงใหม่”¹

received 25 MAY 2021 revised 17 SEP 2021 accepted 1 OCT 2021

กรรณ เกตุเวช

ผู้ช่วยศาสตราจารย์

ภาควิชาสื่อศิลปะ และการออกแบบสื่อ

คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

บทความวิจัยชิ้นนี้อธิบายถึงที่มาและความจำเป็นในการสร้างองค์ความรู้เพื่อดำเนินโครงการเทศกาลภาพถ่ายเชียงใหม่ในรูปแบบคู่มือปฏิบัติการ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นต่อความต่อเนื่องและยั่งยืนของโครงการ ซึ่งจะช่วยลดระยะเวลาในการเรียนรู้องค์ประกอบขั้นตอนและหน้าที่รับผิดชอบของบุคลากร

บทความนี้มุ่งนำเสนอสาระสำคัญ 3 ส่วนประกอบด้วย 1. สภาพการณ์ของเทศกาลภาพถ่ายระดับนานาชาติในประเทศไทย 2. การทดลองยกระดับนิทรรศการศิลปะนิพนธ์ภาพถ่ายขึ้นเป็นเทศกาลภาพถ่ายระดับนานาชาติ 3. การจัดทำคู่มือปฏิบัติงานเพื่อส่งมอบองค์ความรู้แก่บุคลากรรุ่นใหม่ที่รับผิดชอบโครงการ

คำสำคัญ: นิทรรศการ, เทศกาลภาพถ่าย, คู่มือปฏิบัติงาน, ภัณฑารักษ์, ภาพถ่ายร่วมสมัย

¹บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานวิจัย เรื่อง “จากนิทรรศการสู่วเทศกาล : การพัฒนาคู่มือปฏิบัติงานเทศกาลภาพถ่ายเชียงใหม่” โดยได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย งบประมาณเงินรายได้ คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ประจำปีงบประมาณ 2019 ดำเนินการวิจัยแล้วเสร็จปี 2020

An Operation Manual... the Elevating Photography Exhibition to an International Photo Festival

Gun Ketwech

Assistant Professor

Department of Media Art and Design,

Faculty of Fine Arts, Chiang Mai University

Abstract

This research paper describes the origins and productivity of a knowledge-building for Chiang Mai Photo Festival as an operation manual. It's an essential tool for continuity and sustainability in operating the project to reduce the phase in learning and training provided the procedures and guideline for project personnel.

Aims to present the essence as follows: 1. An overview of the International Photography Festival in Thailand. 2. The establishment in elevated the student exhibition to Chiang Mai Photo Festival (CMPF). 3. Designing an operation manual to deliver knowledge to the young generation in charge of the project.

Keywords: Exhibitions, Photography festivals, Operational manual, Curatorial, Contemporary photography

ภาพรวมของเทศกาลภาพถ่ายนานาชาติในประเทศไทย

นับตั้งแต่ประเทศไทยเชื่อมโยงสู่โลกศิลปะร่วมสมัยนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 เริ่มปรากฏให้เห็นถึงความพยายามของเหล่าศิลปิน ช่างภาพ ภัณฑารักษ์ และนักวิชาการหลายกลุ่มในการจัดตั้งเทศกาลภาพถ่ายขึ้นในประเทศไทย เป็นเวลาหลายปีที่ศิลปินช่างภาพไทยนำเสนอผลงานในเวทีเทศกาลภาพถ่ายไปทั่วโลก ทว่าประเทศไทยก่อนปี 2557 กลับไม่เคยปรากฏให้เห็นเทศกาลภาพถ่ายระดับนานาชาติมาก่อน สาเหตุหนึ่งที่ทำให้แวดวงภาพถ่ายของไทยติดขัดหรือล่าช้าในการจัดตั้งเทศกาลภาพถ่ายรวมถึงเทศกาลศิลปะร่วมสมัยประเภทอื่น ๆ ปัญหาและข้อจำกัดสำคัญนั้นสะท้อนผ่านงานวิจัยหลายชิ้น งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแนวความคิดการจัดมหกรรมศิลปะร่วมสมัยนานาชาติในพื้นที่สาธารณะของประเทศไทย” โดย พรณวิรุณานนท์ (Wirunanon, 2009) หรือ “การบริหารและจัดการนิทรรศการศิลปะร่วมสมัยของประเทศไทย” ของอ้อมแก้ว กัลยาณพงศ์ (Kallayanapong, 2010) รวมถึงข้อเท็จจริงซึ่งผู้วิจัยค้นพบจากการทำงาน กล่าวได้ว่าปัญหาสำคัญของผู้ริเริ่มดำเนินโครงการศิลปะขนาดใหญ่คือการขาดทรัพยากร โดยเฉพาะทรัพยากรบุคคลซึ่งต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมในความสามารถด้านการบริหารจัดการเทศกาล มีความรู้ความเข้าใจในศิลปะร่วมสมัย อีกทั้งยังต้องเป็นผู้ที่สามารถสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้มีส่วนได้เสียในโครงการ และต้องเป็นที่ยอมรับของภัณฑารักษ์และศิลปินผู้เข้าร่วม

ในการผลิตบุคลากรที่มีความสามารถครบถ้วนนั้นต้องใช้เวลา อีกทั้งเรายังขาดองค์ความรู้ในการบริหารจัดการเทศกาลภาพถ่ายที่เป็นรูปธรรม แม้เราจะมีศิลปินหรือภัณฑารักษ์ที่มีประสบการณ์และมีความชำนาญในสาขาที่เกี่ยวข้อง ทว่าศาสตร์และศิลป์ในการบริหารเทศกาลภาพถ่าย (หรือแม้แต่เทศกาลศิลปะร่วมสมัยอื่น ๆ) ในไทยถูกพูดถึงวันน้อยมากและแทบไม่ปรากฏเอกสารหรือตำราที่เกี่ยวข้องโดยตรงเลย หากมีอยู่อาจเป็นองค์ความรู้ที่สั่งสมเฉพาะบุคคลซึ่งไม่เคยได้เผยแพร่หรือทำให้เป็นข้อมูลที่สามารถหาได้ทั่วไป การจะสร้างคณะดำเนินงานเพื่อจัดทำโครงการศิลปะขนาดใหญ่ประสบการณ์และความรู้เป็นสิ่งสำคัญ ผู้ดำเนินงานจำเป็นต้องเคยผ่านการทำงานในเทศกาลภาพถ่ายมาในระดับหนึ่งก่อน ซึ่งนั่นหมายถึงเวลาหลายปีในการบ่มเพาะบุคลากรให้เพียบพร้อม เพื่อที่จะจัดตั้งคณะดำเนินงานที่จะสามารถสร้างความไว้วางใจแก่ผู้มีส่วนได้เสียในโครงการได้ เห็นได้ชัดว่าผู้บุกเบิกเทศกาลภาพถ่าย และเทศกาลศิลปะร่วมสมัยในประเทศไทย ต่างล้วนผันตัวจากศิลปินมาเป็นภัณฑารักษ์เพื่อสร้างพื้นที่และพัฒนารูปแบบการนำเสนอผลงานของตน จากนั้นจึงเริ่มก่อสร้างองค์กรเพื่อจัดตั้งเทศกาลขึ้นในท้ายที่สุด

ดังที่กล่าวไปข้างต้นองค์ความรู้ในการบริหารจัดการหรือประสบการณ์ในการทำงานเป็นอุปสรรคสำคัญซึ่งส่งผลต่อการเกิดของเทศกาลศิลปะโดยตรง ทั้งยังส่งผลกระทบต่อระยะเวลาในการผลิตบุคลากรทางศิลปะรุ่นใหม่ให้มีความสามารถบริหารจัดการเทศกาลศิลปะในอนาคตอย่างปฏิเสธไม่ได้ เป็นเวลากว่าสองทศวรรษนับตั้งแต่ พ.ศ. 2540 - 2560 ซึ่งแวดวงภาพถ่ายไทยตื่นตัวสูงในการนำเสนอผลงานแนวร่วมสมัย ทว่าข้อจำกัดอย่างการขาดพื้นที่การนำเสนอจึงเป็นแรงผลักดันให้ศิลปินชาวไทยหลายท่านที่มีประสบการณ์ผ่านการจัดแสดงผลงานบนเวทีนานาชาติในต่างประเทศเริ่มผันตัวมาเป็นภัณฑารักษ์ เพียงเพื่อต้องการจัดการนำเสนอผลงานสร้างสรรค์อย่างมีเป้าหมายด้วยบริบทหรือวัตถุประสงค์ของตนเอง เพื่อแสวงหาความเป็นไปได้ใหม่ ๆ ประสบการณ์ตรงของผู้เขียนที่พยายามมีส่วนร่วม เข้าไปเรียนรู้และเป็นส่วนหนึ่งในเทศกาลภาพถ่ายนานาชาติ ด้วยความหวังว่าจะสามารถนำมาประยุกต์ใช้

และสร้างเทศกาลภาพถ่ายนานาชาติให้เกิดขึ้นในประเทศไทย อันจะเป็นประโยชน์แก่สังคมไม่ใช่เฉพาะแค่ในแวดวงภาพถ่ายภาพ

ด้วยการตระหนักและเชื่อมั่นถึงคุณประโยชน์ของเทศกาลศิลปะที่สามารถให้ความรู้ สร้างแรงบันดาลใจ และส่งมอบแรงบันดาลใจแก่คนรุ่นต่อไป ทั้งในทางเศรษฐกิจเทศกาลและมหรหรรศิลป์สามารถออกแบบให้ตอบสนองต่อยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว หรือใช้เป็นกลยุทธ์การพัฒนาพื้นที่ ประชาชน และชุมชนได้อย่างสร้างสรรค์ อย่างที่มันควรจะเป็นและสอดคล้องกับความก้าวหน้าที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วของกระแสโลกปัจจุบัน กิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ในประเทศไทยเริ่มมีการเคลื่อนไหวอย่างชัดเจน นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 ช่วงเปลี่ยนผ่านสำคัญจากการเข้าร่วมเทศกาลศิลปะระดับโลกอย่าง เวนิส เบียนนาเล่ (Venis Biennale) อย่างเป็นทางการ สร้างให้เกิดกระแสความเคลื่อนไหวในวงการศิลปะอย่างต่อเนื่องในแทบทุกภาคส่วน ปรากฏการณ์สนับสนุนเชิงนโยบายจากทางภาครัฐอย่างเป็นรูปธรรม ด้วยความมุ่งหวังต่อการพัฒนาศิลปะและแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ซึ่งเริ่มก่อตัวเป็นรูปร่างให้เห็นได้ชัดเจนมากกว่าทุกครั้ง ไม่ว่าจะเป็นการเกิดขึ้นของหอศิลป์กรุงเทพมหานครฯ หอศิลป์เชียงใหม่ รวมถึงหอศิลป์ขอนแก่น สถานศึกษาด้านศิลปะและกลุ่มองค์กรที่เกี่ยวข้องปรากฏแผนในการจัดตั้งเทศกาลและมหรหรรศิลป์แขนงต่าง ๆ ตามความเชี่ยวชาญของตน

อีกทั้งผู้วิจัยตระหนักถึงศักยภาพและคุณประโยชน์ของเทศกาลศิลปะซึ่งสามารถสร้างแรงบันดาลใจและเป็นประโยชน์แก่สังคมไม่ใช่แค่เฉพาะในแวดวงภาพถ่ายของไทยแต่เป็นในวงกว้าง ทั้งมิติทางสังคมการศึกษา เศรษฐกิจและการเมือง ด้วยศิลปะเป็นอำนาจอ่อน (Soft power) สามารถเชื่อมโยงนำเสนอเนื้อหาสาระสู่ผู้ชมได้ด้วยวิธีการและรูปแบบที่แตกต่างไปจากเครื่องมือชนิดอื่น ๆ เราจึงขาดเทศกาลศิลปะไม่ได้ เพราะเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างนิเวศของศิลปะให้ครบสมบูรณ์ ผลงานศิลปะทุกแขนงล้วนมีเป้าหมายเพื่อสื่อสารความคิด ส่งมอบสาระและวัตถุประสงค์สู่สาธารณะอย่างเป็นระบบเป็นขั้นตอน กิจกรรมทางศิลปะทุกรูปแบบตั้งแต่เทศกาลไปสู่นิทรรศการนำเสนอผลงานขนาดใหญ่อย่างเช่น “เทศกาล” หรือ “มหรหรรศิลป์” กิจกรรมขนาดใหญ่เหล่านี้จึงไม่ใช่แค่การสร้างประโยชน์กับเฉพาะกลุ่มคนในแวดวงศิลปะเท่านั้น แต่เทศกาลศิลปะขนาดใหญ่สร้างประโยชน์หลากหลาย หากรู้และตระหนักว่าเทศกาลเป็นเครื่องมือทางสังคมซึ่งสามารถสร้างให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งด้านการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคม ด้วยการนำเสนอผลงานศิลปะขนาดใหญ่ซึ่งสร้างบรรยากาศเชิงสร้างสรรค์สู่สังคม กิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ของเทศกาลสามารถแก้ปัญหาเชิงประเด็น พร้อมสอดแทรกเนื้อหาและทัศนคติสู่ผู้ชมอย่างมีวัตถุประสงค์ เทศกาลศิลปะกล่าวได้ว่าเป็นเครื่องมือทางสังคมซึ่งทั่วโลกใช้อย่างมีจุดมุ่งหมาย นอกจากนั้นเทศกาลศิลปะคือการนำเสนอภาพลักษณ์ของกลุ่มสังคมเพื่อแสดงตัวตน เป็นเครื่องชี้วัด “ความก้าวหน้าของชาติ” เพราะเทศกาลศิลปะระดับนานาชาติเป็นตัวชี้วัดที่แสดงให้เห็นถึงความพร้อมและความมุ่งมั่นทางศิลปวัฒนธรรมของประเทศนั้น ๆ ในช่วงของการตื่นตัวซึ่งปรากฏเทศกาลศิลปะขนาดใหญ่ในประเทศไทย หน้าที่ของนักวิชาการจำเป็นต้องผลิตสร้างองค์ความรู้ให้พร้อมรองรับ เตรียมแนวทางการพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนและผลักดันให้เกิดโครงการศิลปะที่มีเอกลักษณ์แตกต่างบนภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศให้ครอบคลุม คือโจทย์ต่อไป แนวคิดสำคัญอีกประการคือการกระแสศิลปะของโลกนั้นไม่เคยหยุดนิ่ง ศิลปินจากทั่วโลกจำนวนมากเคลื่อนที่พัฒนาผลงานและนำเสนอผลงานสู่โลกศิลปะตลอดเวลา เทศกาลศิลปะระดับนานาชาติ

จะช่วยพัฒนาและสร้างพลวัตให้วงการศิลปะของประเทศไทยให้ก้าวไปโดยไม่ล้าหลัง เพื่อสร้างการเชื่อมโยงและต่อยอดความคิด เปิดเวทีแห่งโอกาสที่จะนำเสนอแนวคิด เกิดการแลกเปลี่ยนมุมมองและเข้าถึงวิชาการความรู้ หรือกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ที่จัดขึ้นในเทศกาลหรือมหกรรมศิลปะบนพื้นที่ต่าง ๆ ได้

ช่วงเวลาแห่งการก้าวกระโดดในการถ่ายภาพไทย

เช่นเดียวกับศิลปินไทยในสายงานอื่น ๆ การถ่ายภาพเป็นสื่อใหม่ซึ่งกล่าวตามความจริงพึงถูกยอมรับในแวดวงศิลปะไทยในช่วงไม่นานหากเทียบอายุศิลปะสายทัศนศิลป์รุ่นพี่แขนงอื่น ช่างภาพ หรือ ศิลปินภาพถ่ายในยุคแรกจึงต้องทำงานกับข้อจำกัดสำคัญอย่างการขาดพื้นที่นำเสนอผลงาน ในช่วงปี พ.ศ. 2540 ถึง 2555 ช่างภาพแนวร่วมสมัยไทยจำนวนมากออกไปสร้างชื่อเสียงผ่านการนำเสนอผลงานในเวทีระดับโลก อาทิ มานิต ศรีวานิชภูมิ มิติ เรืองกฤตยา เล็ก เกียรติศิริขจร และอัษฎา โปราณนท์ ฯลฯ ทว่าในประเทศไทยผลงานของช่างภาพและนักวิชาการไทยเหล่านั้นกลับเป็นที่รู้จักกันเฉพาะกลุ่ม ในการจัดการปัญหาดังกล่าว ช่างภาพร่วมสมัยและนักวิชาการด้านการถ่ายภาพต่างพยายามริเริ่มโครงการเทศกาลภาพถ่ายขึ้นด้วยตัวเอง ความตื่นตัวของผู้ที่ต้องการจัดตั้งเทศกาลภาพถ่ายในไทยเริ่มปรากฏให้เห็นได้ชัดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 เป็นต้นมา มีความพยายามนำเสนอนิทรรศการขนาดใหญ่รวมถึงกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ด้านการถ่ายภาพร่วมสมัยทั้งบนพื้นที่กรุงเทพมหานครฯ รวมไปถึงเมืองท่องเที่ยวสำคัญ ๆ ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากการมีอยู่ของเทศกาลภาพถ่ายขนาดใหญ่ในกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ไม่ว่าจะเป็น Singapore International Photo Festival ของประเทศสิงคโปร์ Obscura ของประเทศมาเลเซีย Angkor Photo Festival และ Photo Phnompenh ของประเทศกัมพูชา Yangon Photo Festival ของประเทศเมียนมา รวมไปถึงเทศกาลภาพถ่ายขนาดใหญ่ในจีน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้ ในที่สุดช่วงเวลาแห่งการรอคอย เทศกาลภาพถ่ายของไทยได้ปรากฏสู่สายตาผู้รักการถ่ายภาพระดับนานาชาติอย่างเป็นทางการเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2558 ในนามเทศกาลภาพถ่ายเชียงใหม่ (Chiang Mai Photo Festival) และในเดือนกรกฎาคมของปีเดียวกัน กรุงเทพมหานครฯ เปิดตัวเทศกาลภาพถ่ายบางกอก (Bangkok Photo) ในปีถัดมาได้ปรากฏเทศกาลภาพถ่ายหัวหิน (Hua Hin Photo Festival) เทศกาลภาพถ่ายแห่งที่สามที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ขณะที่มหกรรมศิลปะร่วมสมัยระดับนานาชาติของไทยอย่าง บางกอกอาร์ตเบียนนาเล่ (Bangkok Art Biennale) บางกอกเบียนนาเล่ (Bangkok Biennale) และไทยแลนด์เบียนนาเล่ (Thailand Biennale) เริ่มปรากฏให้เห็นในปี พ.ศ. 2561 - 2562 ตามลำดับ

โครงการทั้งหมดที่เกิดขึ้นนั้นเป็นผลลัพธ์จากหลายปีแห่งความมานะพยายาม ผู้ดำเนินงานของแต่ละโครงการต่างพยายามผลักดันและพ่วงการถ่ายภาพร่วมสมัยของประเทศไทยให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของกระแสศิลปะของโลก ปรากฏการณ์ดังกล่าวสร้างให้เกิดกระแสความสนใจแก่กลุ่มผู้ชมที่หลากหลายยิ่งขึ้นอย่างไม่เคยมีมาก่อน กิจกรรมศิลปะในรูปแบบเทศกาลบนพื้นที่สาธารณะประจักษ์ชัดว่าสามารถสร้างคุณประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างมีนัยยะสำคัญ แม้ในขณะนี้เราได้ผ่านช่วงการจัดตั้งและปรากฏตัวของเทศกาลศิลปะขนาดใหญ่บนพื้นที่สำคัญ ๆ ของประเทศไทยได้สำเร็จแล้ว แต่อุปสรรคหนึ่งที่ยังคงถือเป็นข้อจำกัดต่อการเกิดขึ้นของโครงการศิลปะร่วมสมัยบนภูมิภาคอื่นของประเทศไทยยังคงมีอยู่ เพราะองค์ความรู้และทรัพยากรบุคคลนั้นยังไม่ได้ถูกสร้างขึ้นหรือได้รับการจัดการอย่างเป็นรูปธรรม นั่นจึงเป็นหน้าที่ของนักวิชาการศิลปะแต่ละแขนงที่จะต้องสร้างองค์ความรู้หรือ

เครื่องมือเพื่อสนับสนุนและผลักดันให้เกิดกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีศักยภาพในการบริหารจัดการเทศกาลศิลปะที่มีเอกลักษณ์บนภูมิภาคหรือในพื้นที่สำคัญอื่น ๆ ของประเทศไทยโจทย์สำคัญประการหนึ่งคือ กระแสศิลปะของโลกนั้นไม่เคยหยุดนิ่ง ศิลปินจากทั่วโลกจำนวนมากเคลื่อนที่พัฒนาผลงานและนำเสนอผลงานสู่โลกศิลปะตลอดเวลา เทศกาลศิลปะระดับนานาชาติจะช่วยพัฒนาและสร้างพลวัตให้วงการศิลปะของประเทศไทยให้ก้าวไปโดยไม่ล่าช้า เพื่อสร้างการเชื่อมโยงและต่อยอดความคิด เปิดเวทีแห่งโอกาสที่จะนำเสนอแนวคิด เกิดการแลกเปลี่ยนมุมมองและเข้าถึงวิชาการความรู้ หรือกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ที่จัดขึ้นในเทศกาลหรือมหกรรมศิลปะบนพื้นที่ต่าง ๆ โดยกลุ่มคนในท้องถิ่นที่รู้ศักยภาพพื้นที่ของตนเองเป็นอย่างดี

การยกระดับจาก “นิทรรศการภาพถ่าย” ไปสู่ “เทศกาลภาพถ่ายเชียงใหม่”

ตลอดหลายปีที่ผ่านมา “เทศกาลภาพถ่าย” คือ ความปรารถนาหนึ่งของผู้วิจัยที่อยากมีโอกาสได้เห็นผลงานภาพถ่ายร่วมสมัยจากศิลปินที่มีชื่อเสียงและกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ที่หลากหลายเกิดขึ้นในประเทศไทย ด้วยเหตุว่าโอกาสที่จะได้ชมผลงานเหล่านั้นคือ การร่วมชมเทศกาลภาพถ่ายของต่างประเทศเป็นเวลานานที่ผู้วิจัยเฝ้ารอคอยตลอดหลายปีตั้งแต่เริ่มทำงานเป็นช่างภาพอาชีพ จนกระทั่งเริ่มอาชีพในแวดวงวิชาการ ผู้วิจัยพยายามเรียนรู้ เก็บเกี่ยวประสบการณ์ สร้างเครือข่ายและรวบรวมทรัพยากรเท่าที่จะสามารถทำได้ ด้วยหวังว่า วันหนึ่งจะสามารถสร้างเทศกาลภาพถ่ายให้เกิดขึ้นจนกระทั่งปี พ.ศ. 2556 ผู้วิจัยได้พบกับนักวิชาการและกลุ่มศิลปินผู้สนใจในสิ่งเดียวกัน ความหวังซึ่งรอคอยมานานก็มีท่าทีที่จะสำเร็จขึ้นได้ จากกลุ่มคนกลุ่มเล็ก ๆ ที่ช่วยกันลงแรงจนสามารถสร้างรากฐานของเทศกาลภาพถ่ายได้สำเร็จ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ รวมถึงสถาบันอื่น ๆ ที่มีส่วนร่วม เทศกาลภาพถ่ายที่เฝ้าหวังจึงได้ถือกำเนิดขึ้นจากความเชื่อที่มีร่วมกันว่า “เทศกาลศิลปะ” คือสิ่งจำเป็นที่จะอำนวยความสะดวกประโยชน์แก่เยาวชนและสังคมไทยได้ในหลายมิติ ในปี พ.ศ. 2555 ผู้วิจัยกับนักศึกษาเห็นว่าในทุกปีการศึกษาเราจัดนิทรรศการนำเสนอผลงานภาพถ่ายหลากหลายรูปแบบอยู่แล้ว ดังนั้นจึงควรทดลองจัดกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์รวมถึงกิจกรรมเชิงวิชาการรูปแบบอื่น ๆ ซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักของเทศกาลให้ทราบถึงระบบและกลไกการดำเนินงานทั้งเบื้องหน้าและเบื้องหลัง เพื่อสร้างความเข้าใจและประเมินศักยภาพว่าพร้อมหรือไม่ที่จะทดลองยกระดับจากผู้จัดนิทรรศการไปเป็นผู้จัดเทศกาลภาพถ่าย

กระทั่งปี พ.ศ. 2557 สาขาวิชาการถ่ายภาพ (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น สาขาวิชาการถ่ายภาพสร้างสรรค์) ตัดสินใจยกระดับนิทรรศการศิลปนิพนธ์ (Photography Thesis Exhibition) ซึ่งแต่เดิมเป็นนิทรรศการนำเสนอผลงานของนักศึกษาชั้นปีที่ 4 สาขาการถ่ายภาพสร้างสรรค์ คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ การทดลองในครั้งนี้เปลี่ยนสถานะจากนิทรรศการระดับอุดมศึกษา สู่การเป็นองค์กรผู้จัดเทศกาลภาพถ่าย การทดลองส่งมอบบรรยากาศการนำเสนอผลงานในรูปแบบเทศกาลภาพถ่าย ซึ่งประกอบด้วยนิทรรศการหลักและย่อย กิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ทั้งภาคอบรมและบรรยาย อีกทั้งยังสร้างให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือประกอบด้วยสถาบัน องค์การเอกชนด้านการถ่ายภาพทั้งในและต่างประเทศ เมื่อนำเสนอรายการนิทรรศการและชุดกิจกรรมที่หลากหลายตลอดเดือนกุมภาพันธ์ในรูปแบบเทศกาลภาพถ่าย ผลลัพธ์ที่ได้คือ ความสนใจจากกลุ่มผู้ชมที่มากกว่าการจัดนิทรรศการภาพถ่ายศิลปนิพนธ์แบบเดิม การทดลองดำเนินการในช่วงแรกแม้ว่าจะประสบความสำเร็จในระดับ

หนึ่ง ทว่าปัญหาสำคัญของผู้วิจัยและทีมงานคือการปราศจากองค์ความรู้เฉพาะในการบริหารจัดการ รวมถึงขอบเขตแนวทางและมาตรฐานการดำเนินงานเทศกาล ประสบการณ์ไม่มากนักและเป็นองค์ความรู้ที่ประเทศไทยไม่ได้ถูกส่งต่อหรือเผยแพร่ให้ศึกษาในช่วงเวลานั้น ทว่าจุดแข็งสำคัญที่ทำให้การยกระดับจากนิทรรศการสู่เทศกาลในครั้งนั้นประสบความสำเร็จได้คือ ศักยภาพของนักศึกษา (สาขาการถ่ายภาพรหัส 54 - 57) ทีมบุคลากรของสาขาวิชา ที่มีส่วนร่วมสำคัญเบื้องหลังการดำเนินงาน ด้วยทุกคนมีความต้องการที่จะขับเคลื่อนเทศกาลภาพถ่ายให้เป็นจริงบนพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ให้ได้ อีกทั้งยังเป็นความต้องการของผู้ชมในท้องถิ่นเองที่อยากเห็นบรรยากาศที่แปลกใหม่และกิจกรรมด้านการถ่ายภาพที่แตกต่างไปจากเดิม

เทศกาลภาพถ่ายเชียงใหม่ซึ่งเกิดขึ้นผ่านกระบวนการทดลองยกระดับนิทรรศการประจำปีที่จัดแสดงผลงานของศิลปินถ่ายภาพรุ่นใหม่ ซึ่งจัดโดยสาขาวิชาศิลปะการถ่ายภาพ คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยการยกระดับโครงการจากนิทรรศการภาพถ่าย เป็นเทศกาลภาพถ่ายระดับเอเชีย โดยรวบรวมผลงานจากศิลปินรุ่นใหม่ของไทย ร่วมกับผลงานของศิลปินที่มีชื่อเสียงในเอเชีย และอเมริกา เกิดเป็น “เทศกาลนิทรรศการ เชียงใหม่ เดือนแห่งการถ่ายภาพ” (Chiang Mai Month of Photography หรือ C.N.X M.O.P 2014) ที่เชียงใหม่ใน พ.ศ. 2557 บนพื้นที่หอศิลป์และแกลเลอรีเอกชนในจังหวัดเชียงใหม่ เบื้องหลังของการทำงานในโครงการดังกล่าวเต็มไปด้วยความท้าทาย เนื่องจากคณะผู้ดำเนินงานมีข้อจำกัดด้านประสบการณ์บริหารจัดการโครงการขนาดใหญ่เป็นครั้งแรก กล่าวได้ว่าแม้จะผ่านกิจกรรมและนิทรรศการรูปแบบต่าง ๆ มาระดับหนึ่งแล้ว แต่การจัดดำเนินงานเทศกาลขนาดใหญ่ กระบวนการ เนื้องาน และรายละเอียดปลีกย่อยต่าง ๆ เติบโตด้วยรายละเอียดที่ซับซ้อน จำเป็นต้องมีบุคลากรที่มีศักยภาพและประสบการณ์มาช่วยชี้แนะและควบคุมดูแลคณะผู้ดำเนินงานมือใหม่ การบริหารจัดการจากโครงการทดลองเชียงใหม่เดือนแห่งการถ่ายภาพ แม้จะอยู่ภายใต้ข้อจำกัดทั้งด้านความพร้อมของทรัพยากรบุคคล โดยเฉพาะประสบการณ์ของผู้ดำเนินงานจึงมีความเสี่ยงมากที่จะประสบความล้มเหลว แต่ด้วยเหตุผลสำคัญที่ว่าหากไม่ริเริ่มลองทำก็จะไม่สามารถสร้างประสบการณ์ได้ ด้วยความพยายามของทีมงานในครั้งนั้นโครงการทดลองดังกล่าวสำเร็จลุล่วงไปได้อย่างพลุกพล่าน แต่ทว่าสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการดำเนินงาน “โครงการนิทรรศการ” และ “เทศกาลนิทรรศการ เชียงใหม่เดือนแห่งการถ่ายภาพ” ในช่วงปี พ.ศ. 2556 – 2557 เป็นเสมือนห้องเรียนชั้นดี เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ระบบและแนวทางการจัดการเทศกาลภาพถ่ายขนาดใหญ่ เพื่อเตรียมความพร้อมและเก็บเกี่ยวประสบการณ์ สร้างสายสัมพันธ์กับนักวิชาการผู้มีประสบการณ์จัดเทศกาลภาพถ่ายระดับนานาชาติในภูมิภาคเอเชีย สรุปและสกัดเป็นกระบวนการทำงานตั้งต้น นำไปสู่จุดเริ่มต้นของการจัดตั้งเทศกาลภาพถ่ายนานาชาติเต็มรูปแบบในชื่อเทศกาลภาพถ่ายเชียงใหม่ (Chiang Mai Photo Festival) เทศกาลภาพถ่ายภายใต้แนวคิดและหน้าที่ของสถาบันการศึกษาชั้นนำ เพื่อมุ่งสร้างการบริการวิชาการด้านการถ่ายภาพ สร้างพื้นที่แห่งโอกาสแก่ศิลปินรุ่นใหม่ทั้งไทยและต่างประเทศ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และทวีปอื่น ๆ ของโลก นอกจากเชียงใหม่ กรุงเทพมหานคร ที่สามารถจัดดำเนินโครงการได้อย่างต่อเนื่อง ยังปรากฏความพยายามที่จะสร้างให้เกิดเทศกาลภาพถ่ายระดับนานาชาติขึ้นเช่นกัน ซึ่งควรสนับสนุนให้เกิดขึ้นเพื่อสร้างพื้นที่ใหม่และกระจายสู่ภูมิภาคอื่น ๆ อย่างทั่วถึง

ดังนั้นเพื่อจัดการกับปัญหาการขาดองค์ความรู้และประสบการณ์ การจัดตั้ง “เทศกาลภาพถ่ายเชียงใหม่” ขึ้นอย่างเป็นทางการ เป็นเทศกาลของจริงที่มุ่งหวังและไม่สามารถยอมรับความเสี่ยงใด ๆ ที่อาจส่งผลให้เกิดความล้มเหลวในโครงการนี้ได้ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและเติมเต็มช่องว่างในการขาดแคลนประสบการณ์และองค์ความรู้ที่เป็นรูปธรรม ผู้วิจัยขอความช่วยเหลือจาก ดร.จวง วูบิน (Zhuang Wubin) นักวิชาการและภัณฑารักษ์ชาวสิงคโปร์ ผู้อยู่เบื้องหน้าและเบื้องหลังเทศกาลภาพถ่ายและกิจกรรมสำคัญ ๆ จำนวนมากในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Wubin, 2016) ดร.วูบิน เป็นชิ้นส่วนสำคัญในโครงการที่เข้ามาสนับสนุน ตรวจสอบแผนงานรักษามาตรฐานในการปฏิบัติงาน พร้อมรับหน้าที่เป็นภัณฑารักษ์หลักของเทศกาลภาพถ่ายเชียงใหม่ ซึ่งเป็นจุดสำคัญเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือแก่ตัวเทศกาลรวมถึงกลุ่มศิลปินที่เข้าร่วมนำเสนอ ทั้งยังช่วยเป็นสะพานเชื่อมโยงความร่วมมือ (Connector) ไปสู่ผู้จัดเทศกาลภาพถ่ายระดับนานาชาติอื่น ๆ ในภูมิภาคเอเชียและนานาชาติ ทำให้เทศกาลภาพถ่ายเชียงใหม่สามารถขยายขอบเขตและพัฒนาเทศกาลให้เป็นที่รู้จัก เกิดความร่วมมือ และแลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างเทศกาลในเวลาต่อมา กลายเป็นจุดเริ่มต้นของเทศกาลภาพถ่ายเชียงใหม่ หนึ่งในเทศกาลภาพถ่ายขนาดใหญ่ไม่กี่แห่งของโลกซึ่งบริหารจัดการโดยสถาบันการศึกษา โดยมีกำลังหลักในการปฏิบัติงานคือ นักศึกษา บุคลากร และกลุ่มอาสาสมัครซึ่งสาขาวิชาการถ่ายภาพสร้างสรรค์ รวมถึงมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ต้นสังกัดของผู้วิจัยได้ให้การสนับสนุนและผลักดันโครงการมาตลอด

คู่มือปฏิบัติการฯ องค์ความรู้ที่เป็นรูปธรรม

ผลลัพธ์ที่เห็นได้ชัดจากการมีอยู่ของเทศกาลภาพถ่ายคือ คุณภาพของผลงานสร้างสรรค์ของนักศึกษาสาขาวิชาการถ่ายภาพสร้างสรรค์ ซึ่งสะท้อนผ่านจำนวนที่ถูกคัดเลือกไปจัดแสดงในเทศกาลภาพถ่ายและมหกรรมศิลปะที่มีชื่อเสียงในต่างประเทศ ทั้งในทวีปเอเชีย ยุโรป รวมถึงอเมริกา ไม่เพียงเท่านั้นยังรวมถึงผลงานของนักศึกษาจากสถาบันอื่น ๆ ที่ได้รับโอกาสด้วยเช่นเดียวกัน แสดงให้เห็นถึงประโยชน์ของการมีแพลตฟอร์มนำเสนอขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดบรรยากาศแห่งการสร้างสรรค์ โอกาสที่จะได้ถูกพบเห็นและเผยแพร่ในวงกว้าง การได้เห็นผลงานที่น่าสนใจและได้พูดคุยแลกเปลี่ยนกับศิลปินเจ้าของผลงานเป็นแรงผลักดันให้นักศึกษามุ่งผลิตผลงานสร้างสรรค์ที่มีคุณภาพ รวมถึงการแลกเปลี่ยนพื้นที่และกิจกรรมระหว่างเครือข่ายสถาบันซึ่งประกอบด้วยมหาวิทยาลัยชั้นนำของไทยและจากนานาชาติประเทศ กล่าวได้ว่าเป็นการเปิดพื้นที่แห่งโอกาสที่จะได้แสดงผลงานเทียบเคียงงานของศิลปินที่มีชื่อเสียงบนเวทีที่มีมาตรฐานอย่างเต็มภาคภูมิ จากการส่งสมทรัพยากรและประสบการณ์เรียนรู้ทั้งผิดและถูกจากการทดลองยกระดับฯ ปัจจุบันเทศกาลภาพถ่ายเชียงใหม่ Chiang Mai Photography Festival เติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่องจัดดำเนินโครงการมาแล้ว 3 ครั้ง ในระยะเวลาเวลา 7 ปี ปัจจุบันเทศกาลภาพถ่ายเชียงใหม่เป็นที่รู้จักมากขึ้นทั้งในและต่างประเทศมีสถาบันการศึกษาชั้นนำด้านภาพถ่ายเข้าร่วมกว่า 35 แห่งจาก 24 ประเทศ ทั้งจากทวีปเอเชีย ยุโรป และอเมริกา และยังคงมุ่งมั่นที่จะเติบโตอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

ประสบการณ์ที่ได้รับทั้งจากการทดลองยกระดับนิทรรศการสู่เทศกาลรวมถึงการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะผู้อำนวยการเทศกาลภาพถ่ายเชียงใหม่รวมทั้งหมดกว่า 10 ปี องค์ความรู้ที่สกัดได้จากกระบวนการทำงานนั้นอาจเป็นประโยชน์และควรถ่ายทอดไว้เป็นองค์ความรู้ที่จับต้องได้ เพื่อส่งต่อเทศกาลภาพถ่ายเชียงใหม่แก่บุคลากรรุ่นต่อไป องค์ความรู้ดังกล่าวจักเป็นประโยชน์ในวงกว้างแก่ผู้ประสงค์สร้างเทศกาลภาพถ่ายขึ้นในภูมิภาคของตนเอง เพราะ

ยังคงมีกลุ่มศิลปินและนักวิชาการอีกจำนวนมากที่ประสบปัญหาเช่นเดียวกับผู้วิจัยที่พยายามจัดตั้งเทศกาลภาพถ่ายหรือมหรสพศิลปะรูปแบบอื่นของตัวเองขึ้นมา แต่ติดขัดด้านองค์ความรู้และประสบการณ์ ปัญหานี้ถูกสะท้อนให้เห็นในงานวิจัยหลายชิ้นรวมทั้งตัวผู้วิจัยเองซึ่งพบกับอุปสรรคสำคัญของผู้ริเริ่มดำเนินโครงการศิลปะขนาดใหญ่ คือ การขาดความรู้ความเข้าใจ ด้วยองค์ความรู้ในการบริหารเทศกาลเป็นองค์ความรู้ที่ค่อนข้างมีความเฉพาะเจาะจง อีกทั้งยังไม่ค่อยถูกเผยแพร่อย่างเป็นรูปธรรม จากการศึกษาเบื้องต้นปรากฏข้อค้นพบเช่นเดียวกันในกลุ่มผู้บุกเบิกเทศกาลและมหรสพศิลปะร่วมสมัยของไทย ต่างล้วนต้องอยู่ในแวดวงหรือมีประสบการณ์ผ่านการเข้าร่วมเทศกาลศิลปะในต่างประเทศมาก่อนทั้งสิ้น ปัจจัยด้านการขาดองค์ความรู้ในการบริหารจัดการหรือประสบการณ์ในการทำงานเป็นอุปสรรคสำคัญซึ่งส่งผลต่อการเกิดเทศกาลศิลปะอย่างปฏิเสธไม่ได้ ทั้งยังส่งต่อการผลิตบุคลากรรุ่นใหม่เพื่อบริหารจัดการเทศกาลศิลปะที่อาจเติบโตมากขึ้นในอนาคต

เทศกาลศิลปะเกือบทุกแห่งต่างประจักษ์ให้เห็นแล้วว่าสามารถสร้างคุณประโยชน์แก่สังคมและประชาชนชาวไทยในทางตรงและทางอ้อมอย่างมีนัยยะสำคัญ ทว่าการให้กำเนิดโครงการขนาดใหญ่เหล่านี้ให้สำเร็จลุล่วงได้จำเป็นต้องใช้ทรัพยากร ระยะเวลาในการเตรียมการ รวมถึงงบประมาณ การรักษาความต่อเนื่องของโครงการและพัฒนาเทศกาลให้สามารถดำเนินต่อไปอย่างยั่งยืน มาตรฐานการดำเนินงานจึงเป็นสิ่งสำคัญ จากประเด็นข้างต้นผู้วิจัยจึงเลือกที่จะสร้าง “คู่มือปฏิบัติการ” ซึ่งจะช่วยลดอุปสรรคและระยะเวลาในการสังสม “ประสบการณ์ส่วนบุคคล” ให้บุคลากรทุกระดับในโครงการสามารถทำความเข้าใจขอบข่ายหน้าที่ของตนและดำเนินงานได้อย่างเป็นระบบ องค์ความรู้ที่เป็นรูปธรรมสามารถสร้างบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับเทศกาลรุ่นใหม่ที่มีทั้งพลังและศักยภาพในการสร้างสรรค์รูปแบบและเนื้อหาที่สอดคล้องกับความสนใจในยุคสมัยของพวกเขาเอง คู่มือฯ ถอดกระบวนการมาจากประสบการณ์ส่วนบุคคลซึ่งอาจคล้ายหรือแตกต่างไปจากกระบวนการทำงานของผู้จัดเทศกาลท่านอื่น ๆ แต่องค์ประกอบและภาพรวมของเทศกาลในคู่มือฉบับนี้ผู้วิจัยสกัดเอาขั้นตอนและรายละเอียดสำคัญไว้ให้กว้างและครอบคลุมที่สุดสำหรับใช้เป็นแนวทางการวางแผนโครงการสำหรับผู้ริเริ่มโครงการรุ่นใหม่ รวมถึงยังออกแบบมาให้มีความยืดหยุ่นที่จะสามารถปรับใช้เพื่อสร้างแผนการดำเนินงานตามความเหมาะสมกับศักยภาพและทรัพยากร แนวทางดำเนินการที่มีมาตรฐาน ขั้นตอนการปฏิบัติที่เป็นระบบ มีกลไกเพื่อตรวจสอบความพร้อมและแสดงผลลัพธ์ในแต่ละขั้น จะเป็นตัวช่วยสำคัญที่จะลดระยะเวลาเรียนรู้และเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานได้ อย่างไรก็ดี การสร้างและออกแบบคู่มือนี้ค่อนข้างท้าทายด้วยเหตุว่าเทศกาลภาพถ่ายระดับนานาชาติประกอบด้วยเนื้อหาปริมาณมากและซับซ้อนในรายละเอียด กระบวนการและแนวทางที่กำหนดไว้จึงอาจแตกต่างไปตามบริบทของเทศกาล ดังนั้นคู่มือนี้จึงนำเสนอภาพรวมของกระบวนการตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ต้องบูรณาการความรู้ที่หลากหลายลดทอนรายละเอียดที่ซับซ้อนให้เข้าใจได้ง่าย โดยเฉพาะการแปลงกระบวนการให้กลายเป็นแผนผังที่สร้างความเข้าใจต่อกระบวนการ โครงสร้างและรายละเอียดของเนื้อหาในเทศกาลซึ่งเต็มไปด้วยรายละเอียดงานทั้งขั้นตอนหลักและย่อย พร้อมอธิบายองค์ประกอบโครงสร้างเทศกาลและส่วนสำคัญต่าง ๆ

“คู่มือปฏิบัติงานเทศกาลภาพถ่ายเชียงใหม่” คือ ผลลัพธ์ของงานวิจัยซึ่งเกิดจากการถอดองค์ความรู้ (Knowledge Management) ของการทดลองยกระดับ “นิทรรศการนำเสนอผลงานศิลปะนิพนธ์ภาพถ่าย” ขึ้นเป็นการนำเสนอผลงานในรูปแบบ “เทศกาลภาพถ่ายระดับนานาชาติ” ซึ่งปัจจุบันพัฒนาเป็น “เทศกาลภาพถ่ายเชียงใหม่”

หนึ่งในสองเทศกาลภาพถ่ายระดับนานาชาติของประเทศไทยที่จัดดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและมีพัฒนาการตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา เป้าหมายของงานวิจัยชิ้นนี้คือ การสรุปสร้างองค์ความรู้กระบวนการดำเนินงานเทศกาลภาพถ่ายระดับนานาชาติในรูปแบบคู่มือปฏิบัติงานฯ ให้เกิดประโยชน์แก่บุคลากรและนักศึกษารุ่นใหม่ที่จะเข้ามาปฏิบัติหน้าที่และรับผิดชอบโครงการเทศกาลภาพถ่ายเชียงใหม่ในอนาคต รวมถึงผู้สนใจศึกษาหรือประยุกต์ใช้เป็นแนวทางการดำเนินงานในโครงการของตนเอง คู่มือปฏิบัติงานเทศกาลภาพถ่ายฯ แบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วนประกอบด้วย

1. ขั้นตอนการจัดตั้งโครงการ (Pre-Production)
2. ขั้นตอนกระบวนการผลิตและนำเสนอผลงาน (Production & Delivery)
3. ขั้นสรุปและประเมินโครงการ (Closing Project)

โดยแสดงรายละเอียดในรูปแบบแผนผังดำเนินงานซึ่งผสมเครื่องมือที่จำเป็น เช่น รายละเอียดคำแนะนำ ส่วนตรวจเช็คความพร้อม ส่วนบันทึกข้อมูล รวมทั้งตัวอย่างและเทมเพลตเอกสารสำคัญที่เกี่ยวข้อง คู่มือนี้จัดทำทั้งแบบรูปเล่มและเผยแพร่ในรูปแบบไฟล์ดิจิทัล (Online Platform) เพื่อให้ผู้ใช้สะดวกในการใช้งาน

คู่มือปฏิบัติงาน เทศกาลภาพถ่ายนานาชาติเชียงใหม่

เนื้อหาและองค์ประกอบ

หัวเรื่อง	การนำเสนอผลงานในรูปแบบเทศกาลภาพถ่ายระดับนานาชาติ
คำนำ	คู่มือปฏิบัติงานนี้ให้รายละเอียดขั้นตอนการดำเนินงานแก่บุคลากร ผู้รับผิดชอบโครงการเทศกาลภาพถ่ายเชียงใหม่ ประกอบด้วยรายละเอียดหลัก 3 ส่วน (1) ขั้นตอนการจัดตั้งโครงการ (Pre-Production) (2) ขั้นตอนกระบวนการผลิตและนำเสนอผลงาน (Production) และสุดท้าย (3) ขั้นสรุปและประเมินโครงการ (Closing Project) เพื่อใช้วิเคราะห์ทรัพยากร กำหนดแผนดำเนินงาน กำหนดเนื้อหาบริหารการและกิจกรรม รวมถึงส่วนบันทึกผลการดำเนินงานแต่ละขั้นเพื่อใช้ในการสรุปโครงการในตอนสุดท้ายหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคู่มือนี้จะสามารถช่วยให้ผู้ใช้งานสามารถดำเนินโครงการได้อย่างราบรื่น และบรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการ
วัตถุประสงค์	คู่มือปฏิบัติงานนี้ มีเป้าหมายเพื่อใช้เป็นแนวปฏิบัติในโครงการเทศกาลภาพถ่ายระดับนานาชาติ หรือใช้เพื่ออ้างอิงกรอบการปฏิบัติงานและประยุกต์ใช้กับเทศกาลศิลปะอื่นที่เกี่ยวข้องได้
คำแนะนำผู้ใช้งาน	คู่มือปฏิบัติงานนี้ประกอบด้วยคำแนะนำ ส่วนประกอบ ทรัพยากร และลำดับขั้นตอนการดำเนินงาน รวมถึงตัวอย่างเอกสารและเครื่องมือที่สามารถนำไปใช้ในการดำเนินงาน เพื่อวางแผนและกำหนดรายละเอียดเนื้อหาและจัดดำเนินการส่วนประกอบย่อยภายในโครงการอย่างเป็นขั้นเป็นตอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประโยชน์	คู่มือการปฏิบัติงานที่ชัดเจนแสดงถึงขั้นตอนการปฏิบัติงานในเทศกาลภาพถ่ายระดับนานาชาติ แสดงองค์ประกอบรายละเอียดกระบวนการดำเนินงานอย่างเป็นขั้นเป็นตอน สามารถใช้เป็นมาตรฐานการดำเนินงาน ลดขั้นตอนการเรียนรู้ระยะเวลาในการฝึกฝน ลดความผิดพลาด และมีประสิทธิภาพ
คุณลักษณะคู่มือ	คู่มือปฏิบัติงานที่เป็นรูปเล่มประกอบด้วยผังขั้นตอน วิธีการทำงาน ระเบียบข้อบังคับ ตัวอย่างเครื่องมือ ส่วนบันทึกและประเมินผลการดำเนินงาน
ผู้ใช้งาน	คณะดำเนินงานเทศกาลภาพถ่ายเชียงใหม่ ศิลปิน นักศึกษา หรือบุคคลทั่วไป ที่สนใจริเริ่มโครงการของตนเอง
คำอธิบาย	เทศกาลภาพถ่ายเชียงใหม่จัดดำเนินโครงการทุก 2 ปี โดยปกติจัดขึ้นระหว่างเดือนมกราคมและกุมภาพันธ์ มีกรอบระยะเวลาจัดแสดงนิทรรศการไม่เกิน 2 สัปดาห์ และจัดกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์อื่น ๆ ไม่เกิน 6 สัปดาห์ โดยกระบวนการดำเนินงานสามารถแบ่งย่อยออกเป็นขั้นตอนสำคัญ 3 ส่วน แต่ละส่วนประกอบด้วยขั้นตอนย่อย โดยมีเนื้อหาดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 คำอธิบายสัญลักษณ์

สัญลักษณ์	คำอธิบาย
	เส้นทาง ลำดับกระบวนการ
	รายละเอียด งานที่มีความสัมพันธ์
	รายละเอียด หัวข้อที่เกี่ยวข้อง
	หัวข้อหลัก
	องค์ประกอบ
	รายละเอียด
	จุดเน้น ขั้นตอนสำคัญ
	ตัดสินใจ / ทางเลือก
	ประชุม / ปฏิบัติการ
	ผลลัพธ์
	แผนงาน Whiteboard
	เริ่มต้น
	สิ้นสุด

Note: From © Gun Ketwech 07/08/2020

ตารางที่ 2 คำอธิบายสัญลักษณ์ตารางแสดงขั้นตอนการดำเนินงานประกอบด้วย 6 ส่วน

ขั้นตอนการดำเนินงาน				
#	ผังกระบวนการ	รายละเอียด	ผู้รับผิดชอบ	✓
	1	2	3	
คำแนะนำ			ข้อมูล / ตัวอย่าง	
4			5	
บันทึกข้อความ				
6				

ส่วนที่ 1 ลำดับขั้น / ผังกระบวนการ แสดงรายละเอียดขั้นตอน/องค์ประกอบในขั้นตอนนั้น จัดเรียงไว้เป็นลำดับจากบนลงล่าง

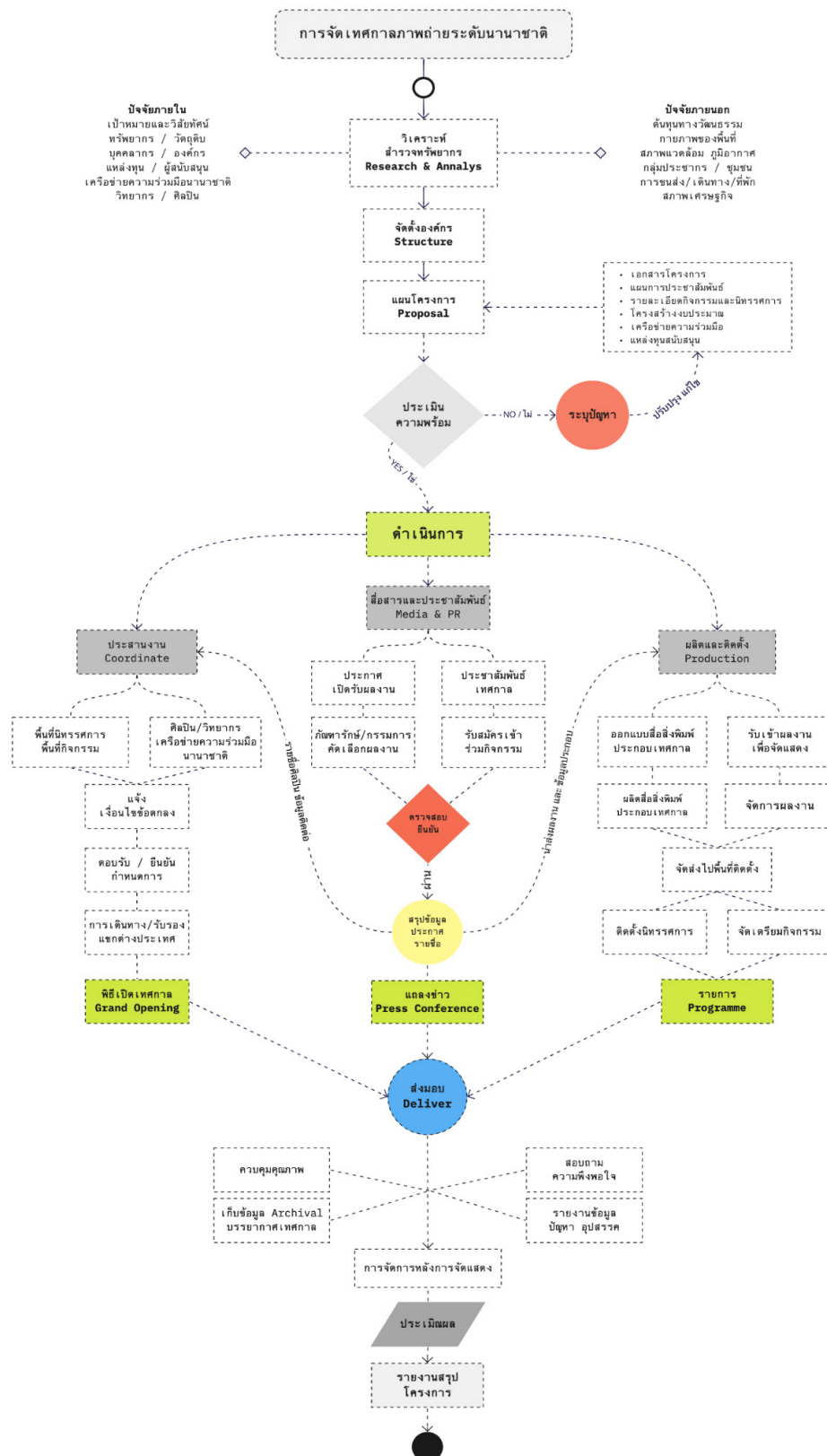
ส่วนที่ 2 รายละเอียด แสดงรายละเอียดของขั้นตอน/องค์ประกอบของขั้นตอน ซึ่งเป็นข้อมูลเนื้อหาที่สำคัญและเชื่อมโยงกับขั้นตอนในลำดับนั้น ๆ

ส่วนที่ 3 ผู้รับผิดชอบ / Check List แสดงตำแหน่งหน้าที่ผู้ดูแลรับผิดชอบรายละเอียดที่ปรากฏอยู่ในขั้นตอนนั้น ๆ พร้อมช่องทำเครื่องหมายเมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการในขั้นตอนนั้น ๆ ผู้ใช้งานจะทำเครื่องหมาย [/] เพื่อให้สามารถตรวจสอบความพร้อมและความคืบหน้าของงานในขั้นตอนนั้น ๆ

ส่วนที่ 4 คำแนะนำ แสดงข้อมูลสำหรับผู้ใช้งานเพื่อขยายความหมายและสร้างความเข้าใจในการปฏิบัติงานช่วยเน้นย้ำในจุดสำคัญ ขยายความหมายและเชื่อมโยงรายละเอียดระหว่างแผนผังขั้นตอนดำเนินงานแต่ละชุด

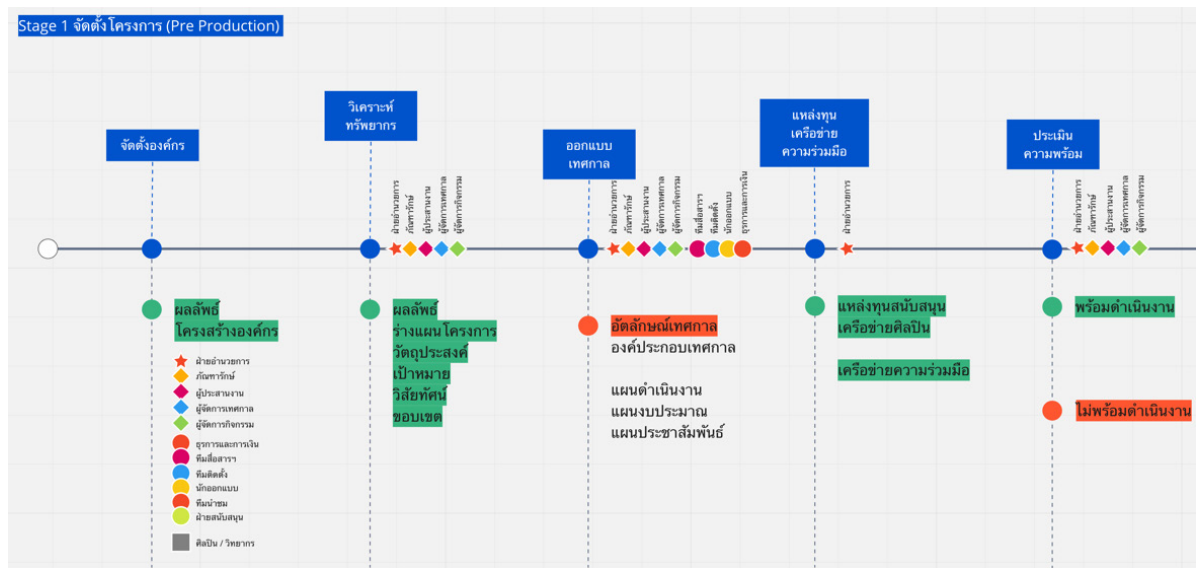
ส่วนที่ 5 ตัวอย่างเอกสาร แสดงตัวอย่างข้อมูลและเอกสารประกอบที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนนั้น ๆ โดยจัดแสดงไว้ในรูปแบบ QR CODE และ HOT LINK สำหรับดาวน์โหลดไฟล์เอกสารตัวอย่างไปปรับแก้และประยุกต์ใช้เป็นของตัวเองได้

ส่วนที่ 6 บันทึกข้อความ พื้นที่ว่างสำหรับจดบันทึกรายละเอียดของผู้ใช้งานคู่มือ สามารถใช้เป็นบันทึกช่วยจำนัดหมายหรือระบุข้อมูลในขั้นตอนนั้น ๆ ได้

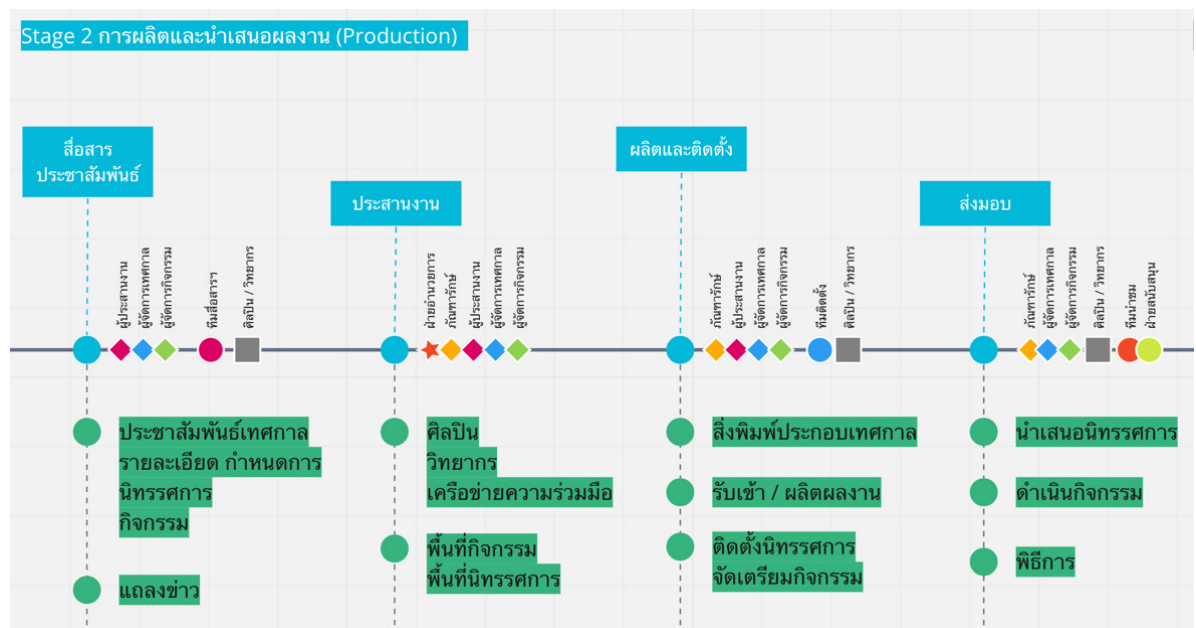
แผนผังที่ 1 ผังกระบวนการที่แสดงรายละเอียดตลอดโครงการ

Note: From © Gun Ketwech 07/08/2020

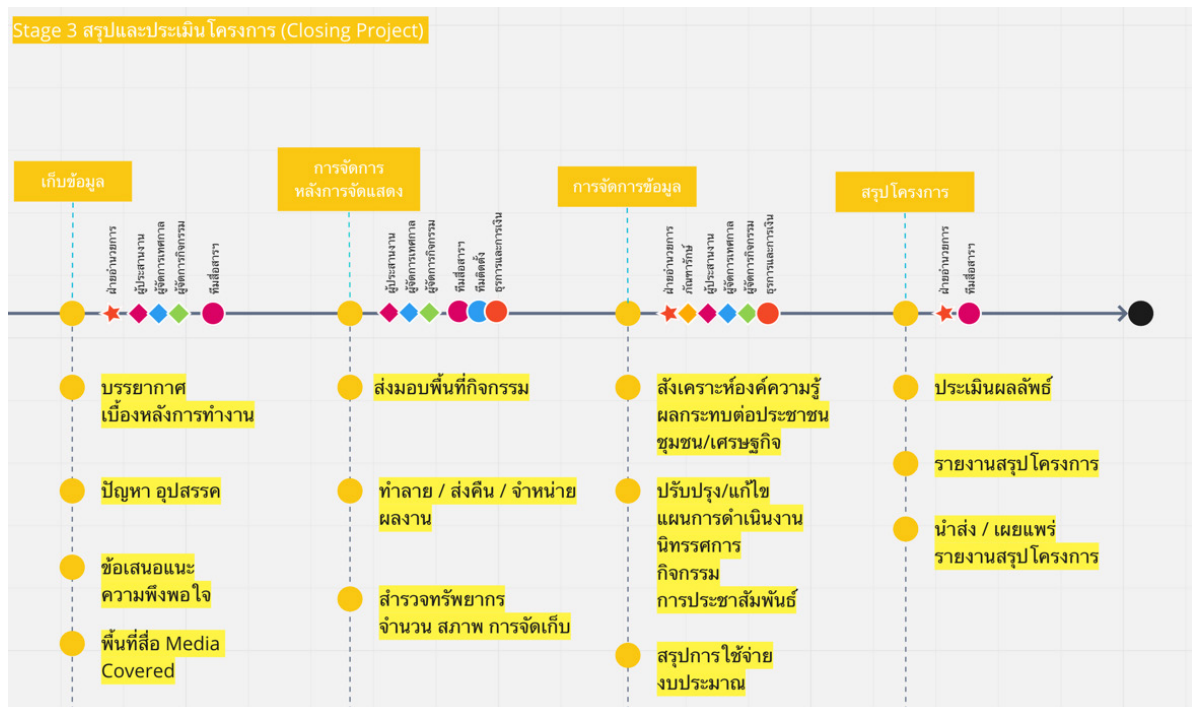
แผนผังที่ 2 ผังกระบวนการที่แสดงรายละเอียดขั้นตอน “การจัดตั้ง”

Note: From © Gun Ketwech 07/08/2020

แผนผังที่ 3 ผังกระบวนการที่แสดงรายละเอียดขั้นตอน “การผลิตและนำเสนอผลงาน”

Note: From © Gun Ketwech 07/08/2020

แผนผังที่ 4 ผังกระบวนการที่แสดงรายละเอียดขั้นตอน “สรุปผลและประเมินโครงการ”

Note: From © Gun Ketwech 07/08/2020

ภาพที่ 1 แผนผังขั้นตอนหลัก
<https://qr.go.page.link/9hc7c>

ภาพที่ 2 แผนผังกระบวนการในรูปแบบ Whiteboard
<https://qr.go.page.link/h2Uhw>

Note: From © Gun Ketwech 07/08/2020

บทสรุปภาพรวมและการพัฒนาฝีมือปฏิบัติงานเทศกาลภาพถ่ายเชียงใหม่

กระบวนการจัดการองค์ความรู้และการศึกษาวิจัยแนวทางการสร้างและพัฒนา “คู่มือปฏิบัติงานเทศกาลภาพถ่ายเชียงใหม่” ค้นพบประเด็นสำคัญในการดำเนินงานดังนี้

1. กระบวนการทำงานของเทศกาลภาพถ่ายระดับนานาชาติมีรายละเอียดเนื้อหาค่อนข้างมาก ประกอบด้วยทีมงานและความร่วมมือหลายฝ่าย การลดทอนรายละเอียดให้เหลือเฉพาะกระบวนการสำคัญ ๆ ไม่สามารถสร้างความเข้าใจให้กับผู้ใช้งานได้ทั้งหมด คู่มือฯ จำเป็นต้องมีรายละเอียดประกอบและเนื้อหาที่สำคัญ
2. การแยกกระบวนการออกเป็น 3 ส่วนขั้นตอน ช่วยให้ผู้ใช้งานสามารถทำความเข้าใจในภาพรวมตามลำดับ อีกทั้งมีประโยชน์เมื่อแจกแจงภาระงานโดยกำหนดส่วนงานตามหน้าที่รับผิดชอบ/โดยมีหัวหน้าทีมของแต่ละงานเป็นผู้ประสานระหว่างทีม ช่วยให้สามารถทำงานร่วมกัน รวมถึงสามารถสื่อสารกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. คู่มือฯ ฉบับนี้สามารถแสดงให้เห็นภาพรวมของกระบวนการหลักและย่อยที่จำเป็นต่อการจัดเทศกาลภาพถ่าย อย่างไรก็ตามยังสามารถใช้เพื่อเป็นแนวทางอ้างอิงกระบวนการและขั้นตอนการดำเนินงานในกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งยังเป็นแบบแผนการดำเนินงานที่ชัดเจนมากกว่าการเป็นเครื่องมือสำหรับออกแบบเทศกาล
4. การพัฒนาคู่มือฉบับนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นเกิดจากการให้ผู้ใช้งานได้ทดลองใช้ โดยผู้วิจัยจะพัฒนารายละเอียดรูปแบบ และเนื้อหาของคู่มือฯ ฉบับนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นต่อไป แม้จะเสร็จสิ้นการวิจัยนี้ตามข้อจำกัดด้านระยะเวลาของงานวิจัย
5. เพื่อให้ผู้ใช้สะดวกต่อการใช้งานและเข้าถึงเอกสารประกอบคู่มือ ผู้วิจัยปรับปรุงคู่มือฯ ให้อยู่ในรูปแบบไฟล์เอกสารดิจิทัล ซึ่งสามารถดาวน์โหลดและรองรับการใช้งานแบบออนไลน์ได้

สถานการณ์ปัจจุบันของเทศกาลภาพถ่ายและการคาดการณ์อนาคต

ประเทศไทยมีเทศกาลภาพถ่ายระดับนานาชาติอย่างเป็นทางการจำนวนทั้งสิ้น 3 โครงการ ประกอบด้วย

1. เทศกาลภาพถ่ายเชียงใหม่	ดำเนินการ พ.ศ. 2558 / 2560 / 2563
2. เทศกาลไฟใต้บางกอก	ดำเนินการ พ.ศ. 2558 / 2561 /(ประกาศแผนฯ 2565)
3. เทศกาลภาพถ่ายหัวหิน	ดำเนินการ พ.ศ. 2559 /(ไม่ปรากฏการดำเนินงานต่อ)

โดยมีปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความล่าช้าในการเกิดขึ้นของเทศกาลภาพถ่ายในประเทศไทย

1. ความพร้อมขององค์กรและทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินการ
2. ขาดแคลนองค์ความรู้และหัวหน้าโครงการที่มีประสบการณ์บริหารจัดการเทศกาลศิลปะ
3. วิสัยทัศน์และการสนับสนุนจากภาครัฐส่งผลโดยตรงต่อความยั่งยืนระยะยาว

เทศกาลภาพถ่ายในประเทศไทยหนึ่งสามารถมีจำนวนมากได้ราบเท่าที่สามารถแสดงเอกลักษณ์ของเทศกาลให้เห็นว่าแตกต่างกันอย่างเด่นชัด รวมทั้งในแง่ของกลุ่มเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการดำเนินการ ทว่าเทศกาลที่จะเกิดขึ้นนั้นควรถูกออกแบบให้รอบด้านสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม บริบททางสังคม ต้นทุนวัฒนธรรม และข้อจำกัดของพื้นที่นั้น ๆ เป็นหลักสำคัญที่ต้องคำนึงถึง โดยเฉพาะลักษณะทางธรรมชาติของพื้นที่นั้น ๆ เพื่อถ่ายทอดเนื้อหาภายใต้บริบทของพื้นที่ควรถูกใช้และจัดการอย่างมีเหตุผล ให้ความหมายในการนำเสนอและสร้างเอกลักษณ์เฉพาะที่โดดเด่นไม่สามารถลอกเลียนได้ ไม่เช่นนั้นเทศกาลที่ปราศจากเอกลักษณ์หรือความชัดเจนของจุดประสงค์ อาจนำมาซึ่งการสูญเสียกลุ่มผู้ชมและงบประมาณสนับสนุนในระยะยาว ซึ่งเป็นบททดสอบสำคัญของเทศกาลศิลปะหน้าใหม่ที่จะเกิดขึ้น นอกจากการค้นหาเอกลักษณ์เพื่อสร้างจุดสนใจแก่ผู้ชมขาประจำที่ตั้งใจเดินทางมาชมศิลปะไม่ให้ออกจากรู้อย่างเดียว ซึ่งผู้ชมกลุ่มนี้จะเกิดการเปรียบเทียบกับเทศกาลอื่น ๆ ที่เคยเข้าร่วม รวมถึงการสร้างเชื่อมั่นในด้านมาตรฐานการจัดการแก่ศิลปินที่เข้าร่วม จุดสำคัญประการหนึ่งคือ แนวทางการสร้างความยั่งยืนจากการสนับสนุนโดยองค์กรของรัฐเพื่อให้มั่นใจได้ว่าเทศกาลหรือมหกรรมศิลปะจะคงอยู่ในแผนยุทธศาสตร์แห่งชาติระยะยาว

ในทัศนะของผู้วิจัย ความเคลื่อนไหวของเทศกาลภาพถ่ายหรือมหกรรมศิลปะนานาชาติในประเทศไทยในตอนนี้ยังอยู่ในช่วงแรกเริ่ม ยังคงปรากฏพื้นที่ทางวิชาการอีกหลายส่วนที่จำเป็นต้องเติมเต็ม เพื่อใช้สนับสนุนเทศกาลศิลปะและอุตสาหกรรมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ให้สามารถจัดการกับอุปสรรคและปัจจัยภายนอกอื่น ๆ ที่อาจต้องเผชิญในอนาคต จุดสังเกตอีกประการคือผู้จัดเทศกาลศิลปะแขนงต่าง ๆ ของประเทศไทยขาดการปฏิสัมพันธ์ ควรมีพื้นที่สำหรับพูดคุยร่วมกันหรือองค์กรกลางที่จะช่วยต่อยอดและแบ่งปันทรัพยากรให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า รวมถึงด้านการแบ่งปันประสบการณ์ ทักษะ และความสามารถ เพื่อพิจารณาหาแนวทางในการจัดการและพัฒนาองค์ความรู้การจัดการเทศกาลศิลปะระดับชาติและระดับนานาชาติให้เกิดขึ้นอย่างเข้มแข็งและเป็นเอกภาพน่าจะเป็นทางเลือกลำดับต่อไป การเติบโตของเทศกาลและมหกรรมศิลปะต่าง ๆ นับจากวันที่ถือกำเนิดขึ้นอาจต้องใช้เวลากว่า 10 ปี ในการพัฒนา ดังนั้นการส่งมอบความรู้จากผู้บุกเบิกไปสู่ผู้รับผิดชอบรุ่นต่อไปคือปัจจัยสำคัญที่ต้องคำนึงถึงในการสร้างบุคลากรรุ่นใหม่ให้พร้อมรับมือ และพัฒนารูปแบบให้สอดคล้องตามยุคสมัย ผู้วิจัยหวังว่าองค์ความรู้ที่สร้างขึ้นจากโครงการวิจัยฉบับนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้สนใจจัดดำเนินงานเทศกาลภาพถ่าย รวมถึงการประยุกต์ใช้ในกิจกรรมทางศิลปะทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติให้เกิดขึ้นอย่างเข้มแข็งสู่คนรุ่นต่อไป

References

- Kallayanapong, O. (2010). *Management of Contemporary Art Exhibition in Thailand A Case Study of Venice Biennale* [Master's Thesis]. Thammasat University.
- Wirunanon, P. (2009). Kānphatthanā Nāo Khwāmkhīt Kānchat Mahakam Sinlapa Rūamsamai Nānā Chāt Nai Phūnthī SāThārana Khōng Prathēt Thai [The Guidelines for Organizing the International Contemporary Art Festival in a Public Space in Thailand]. *BU Academic Review*, 8(2), 1-14.
- Wubin, Z. (2016). *Photography in Southeast Asia: A Survey*. Singapore: NUS.